

НОВЕЛА О. ГЕНРІ В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ (ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА)

Людмила ЛИСЕНКО (Кіровоград)

У статті досліджуються особливості жанру новели видатного американського письменника О. Генрі.

Ключові слова: О. Генрі, оповідання, жанр, американська традиція.

The article focuses on the peculiarities of O. Henry's style of short story.

Key words: O'Henry, short story, genre, american tradition.

О. Генрі (Уільям Сідні Портер (O. Henry; William Sydney Porter) (11.09.1862 – 05.06.1910) – американський письменник, майстер жанру оповідання кінця XIX – початку XX століття. Його ім'я стоїть в одному ряду з талановитими майстрами новели – Е. По, В. Ірвінгом. Але О. Генрі – це особлива сторінка в історії американської та світової літератури. Письменник вперше наблизив повсякденне життя до читачів, показавши, що в ньому поєднуються і трагедія, і комедія, що люди, як актори в театрі, залежать від великого режисера – долі, і що, коли вони нарешті знімають свої маски, їм відкриваються високі духовні цінності та справжній смисл буття [7, с. 341].

Новела в літературі Америки кінця XIX – початку XX століття є провідним жанром. Особливості її розвитку не випадково привертають увагу українських та зарубіжних дослідників, оскільки в ній відображені основні закономірності літературного процесу цього періоду. Наукова новизна цього дослідження вбачається в тому, що новела О. Генрі вперше аналізується у соціокультурному контексті американсько-українського діалогу. Метою цієї статті є виявлення особливостей сприйняття новели американського класика.

Новела (оповідання), цей давній жанр світової літератури, який з'явився в епоху Відродження, як невелике оповідання, нерідко з гумористичним чи сатиричним забарвленням, що передавало “новини дня” (звідси назва жанру), набув в Америці другої половини XIX ст. особливо сприятливих умов для свого розвитку. Швидкі темпи зростання промислового виробництва, наявність масових журналів, відсутність інших засобів інформації сприяли широкому розповсюдженню мистецтва оповідання.

Особливості малої форми – її рухливість, гнучкість, здатність відгукуватися на важливі події часу – також допомагали утвердженню новели в літературі США. У новелі раніше і повніше, ніж в інших формах, виявилися національна своєрідність американської прози, особливості національного характеру, місцевого колориту. У ній знайшли розвиток традиції народного оповідання, фольклорного гумору і сатири [5, с. 180].

Незважаючи на тісний зв'язок з європейською, американська новела з моменту її виникнення переоцінює художній досвід Старого Світу. Вже у творчості В. Ірвінга, найбільш значного з перших новелістів, важливу роль відіграє пародія, у якій відобразилися пошуки американцями власних засобів для зображення дійсності.

Основоположник національної американської новели Едгар По був теоретиком жанру гостросюжетної романтичної новели з несподіваним фіналом. У його творчості така новела, створена на парадоксах, стала засобом саркастичної оцінки американської цивілізації. Е. Готорн збагатив романтичну новелу психологізмом. У другій половині XIX ст. Б. Гарт

розширив межі жанру: ввів реалістичний зміст, місцевий колорит, демократичного героя, наповнив новелу гуманізмом та гумором. З іменем М. Твена пов'язана нова ера в історії оповідання. М. Твен зробив народний гумор засобом літератури, створив нового героя, народну мову. Його оповідання сприяло народженню нового виду новели в американській літературі – жанру короткого оповідання (short story), заснованого на анекдоті, парадоксі, пародії. У 90-х роках паралельно до короткого оповідання розвивається власне реалістичне. Т. Драйзер, Дж. Лондон, Ф. Норріс творили правдиві замальовки американської дійсності, пройняті пафосом протесту проти суспільства. Літературна боротьба на межі століть торкнулася і новели. Творчі засвоєння досвіду європейських письменників приводять до появи в американській літературі нових жанрових різновидів оповідання: нарис, репортаж, заснований на факті. Продовжується розвиток романтичної новели в творчості Дж. Лондона [4, с. 38].

Критично-сатиричні оповідання створюють М. Твен, А. Бірс, О. Генрі. Новелістика О. Генрі була якісно новим жанром в літературі Америки. Він зумів вкласти значні проблеми свого часу, критичну оцінку дійсності, реалістичний зміст у рамки класичного, короткого оповідання, зберігши при цьому його легкість, витонченість, цікавість, ефектний фінал. Письменник використав усі аксесуари розважальної літератури свого часу – прийом таємниць, паралельних сюжетних ліній, фальшивих розв'язок, комізм ситуацій і мови, багатостильність. Оригінальність новели О. Генрі – в нетрадиційній організації матеріалу, в зображенні звичайного і тривіального у несподіваному ракурсі, завдяки чому серйозні проблеми сприймаються легко. Новела О. Генрі – це одночасно і жартівливе оповідання, й оповідання параболою, осмислення якого починається за межами твору. Потішна ситуація допомагає виявити нісенітності дійсності. Розвиваючись у руслі сатирико-гумористичної традиції, О. Генрі збагатив її засобами комічного, ідучи від “дикого гумору” Заходу, з його гіперболізмом і гротеском, до сатиричного зображення життя “у формах самого життя”, не виходячи за межі життєвої достовірності [8, с. 40]. Новела О. Генрі – динамічна, іронічна, витончена, досконала за композицією, з оригінальним сюжетом, стилем та мовою – мала певний резонанс і в українській літературі.

О. Генрі – один з найпопулярніших американських новелістів початку ХХ століття, добрий талант, який у своїх коротких динамічних оповіданнях та новелах дарує людям віру в любов, без чого не може бути життя, як його не може бути без кисню у повітрі. Він блискучий майстер. Як вдало відзначила І. Левідова, твори американського письменника – “...не поверхова імітація літературних прийомів – це завжди комічний бурлеск, маленька петарда, яка розриває соціально-побутові, психологічні штампи” [6, с. 19].

Автор полонив своїх читачів не тільки гострою соціальною тематикою. Він здобув широке визнання як неперевершений оповідач.

О. Генрі нерідко називають “романтиком ХХ століття”, дорікаючи йому за майже казкову штучність фіналів, за відсутність чіткої соціальної перспективи у поглядах на суспільство, за прагнення прикрасити дійсність присутністю дива. Ще за життя письменника у середовищі літературних критиків за ним міцно закріпилася репутація “великого розрадника”.

Загальна тональність новел О. Генрі й справді була досить далекою від тієї соціальної загостреності та викривального пафосу, що стрімко зміцнювали свої позиції в американській літературі початку ХХ ст. Якщо так звані “розгрібачі бруду” (Е. Вортон, Е. Синклер, Ф. Норріс, Дж. Лондон та ін.) змальовували США як країну зруйнованих мрій та вражаючих контрастів, то О. Генрі пропонував читачеві дещо відмінну візію реалій тогочасного суспільного життя. Далекий від будь-якої політичної заангажованості, він зображав страждання й радості, будні і свята “маленької людини”, такого собі пересічного американця, що живе у складному й жорсткому світі, щоденно виборюючи право залишатися людиною. Саме йому й були адресовані новели О. Генрі, які несли в собі розраду і втіху, даруючи промінчик надії. Тож не дивно, що твори О. Генрі часто порівнюють з “різдвяними оповіданнями” відомого англійського письменника Ч. Дікенса, в яких добро завжди перемагає зло, а герой, гідний кращої долі, обов’язково знаходить своє щастя [3, с. 26].

У рецензії на збірку О. Генрі “Запалений світильник” (1907) літературний критик Генрі Джеймс Сміт писав: “У його історіях є щось таке, перед чим неможливо встояти, навіть попри усі їхні недоліки; вони такі життєрадісні й безтурботні, такі геніальні в своїх коментарях і так приємно забарвлені сентиментальністю, яка своєю оманливістю нагадує Бродвей, але водночас є навдивовижу спонтанною й щирою” [4, с. 35]. Саме щирість була домінуючою у ставленні О. Генрі до своїх героїв. Створений ним американський міф, у якому завжди знаходиться місце для щасливого випадку, посмішки Фортуни чи дотепного жарту, мав у його сучасників чималий успіх. Протягом 1910 – з 1920 років загальний наклад його творів, виданих лише англійською мовою, сягнув п’яти мільйонів. Це був своєрідний рекорд серед тогочасних англомовних письменників, перевищити який вдалося лише видатному британцеві Редьярду Кіплінгу.

О. Генрі ввійшов у літературу як майстер цікавих оповідань. Він зумів посісти своє місце серед найкращих оповідачів в американській літературі завдяки оригінальності свого таланту. У публіцистичному монолозі “Репортер Пошти” О. Генрі висловив своє ставлення до навколишньої дійсності: “Життя не трагедія і не комедія. В ньому поєднуються і комічне, і трагічне одночасно... Руки долі міцно тримають нас за мотузки... і смикають то в один, в той в інший бік. Незрячі ляльки, ми все говоримо і говоримо на краю непізнаної вічності” [4, с. 47]. Письменник уважав, що

суспільне життя нагадує величезний театр, де люди – маріонетки, котрі виконують чиюсь злу волю. Можливо, цим мотивується традиційний для О. Генрі прийом гри, до якої залучаються не тільки герої, але й читачі. За допомогою літературної гри письменник закликає читачів до осмисленого сприйняття дійсності, до розуміння справжнього і фальшивого, до боротьби з приреченістю маріонетки. До останньої хвилини життя автор вірив, що коли людина знайде своє реальне обличчя і духовні цінності, стіни соціального театру впадуть, і ніхто не зможе більше керувати людиною, окрім неї самої.

Письменник довів до досконалості провідний жанр американської новели. Його твори вирізняються захопливою фабулою, добрим гумором. Їм притаманний принцип “подвійної сюжетної пружини”, що спрацьовує у фіналі. Типова риса літературної манери письменника – несподівана розв’язка. Справжня розгадка старанно і непомітно готується від самого початку, але приховується підстановкою оманливою розв’язкою. Жанр новелістичних творів вимагав від письменника особливих виразних засобів. Саме тому новели О. Генрі насичені каламбурами, смішними словами. Також письменник часто використовував образи та аналогії з літератури, Біблії, міфології, історії. Цікаві порівняння, влучні метафори для характеристики персонажів, їх портретів ми можемо знайти майже у кожній його новелі [3, с. 26].

О. Генрі – це приклад блискучого опанування жанру новели. Американський письменник – неперевершений у використанні точної і виразної деталі, а особливо у вигадуванні незвичайного фіналу. За допомогою кількох деталей письменникові вдавалося змалювати яскравий характер персонажів, їхнє життя.

Оповідання автора неможливо переплутати з іншими новелами. У житті письменника було не так багато веселого, але його твори завжди сповнені яскравого гумору, який допомагає героям перемагати незгоди. Письменник сміється над обставинами, у які потрапляють люди, над обмеженістю міщан, які не розуміють прекрасного, над представниками влади, які знушаються з народу [10, с. 17].

В оповіданнях О. Генрі дуже мало соціальної критики, майже немає викривального сарказму (нищівного сміху, сповненого ненависті і презирства), а є лише тонкий гумор (добродушний сміх над людськими недоліками) та іронія (глузлива, їдка насмішка над вадами людей і суспільства). Але позиція автора цілком зрозуміла: він на боці простих людей. Героями новел О. Генрі стали вихідці із найбідніших верств населення, проте вони мають такі духовні якості, таку веселу вдачу, таку шляхетність, якої немає у вищих колах. Усупереч обставинам герої письменника борються за життя, за місце під сонцем. Дуже часто ця боротьба завершується трагічно, але автор прославляє тих, хто не хоче миритися з прикростями долі.

О. Генрі можна було б назвати своєрідним запізнілим романтиком, американським казкарем ХХ століття, але природа його унікальної новелістичної творчості ширша за ці визначення. Гуманізм, незалежна демократичність, пильність художника до соціальних умов свого часу, його гумор і комедія переважають над сатирою, а “втішливий” оптимізм – над гіркотою й обуренням. Образ, що виникає ніби на очах, відверто умовний, набуває скороминущої ілюзорної вірогідності – і назавжди залишається в пам’яті. Звільняючи своїх героїв від “глобальних” роздумів і рішень, О. Генрі ніколи не відвертає їх від моральних орієнтирів: у його маленькому світі діють тверді закони етики, людяності – навіть у тих персонажів, чиї дії не завжди погоджуються із законами. Надзвичайно багатую, асоціативною і вигадливою є мова його новел, насичена пародійними пасажами, ілюзіями, прихованими цитатами й усілякими каламбурами, які ставлять надзвичайно складні завдання перед перекладачами. За всієї своєї оригінальності новела О. Генрі – явище суто американське, що виростало на національних літературних традиціях.

Отже, новела О. Генрі є якщо не визначним, то, принаймні, досить помітним явищем. Її могли викривати за авантюрність, розважальність та сентименталізм, уважати зразком у побудові сюжету та композиції, але важко заперечувати її популярність, гуманістичний пафос, силу її іронії та сатири.

БІБЛІОГРАФІЯ

3. Братко В. О. Від жанру до змісту // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – №6. – С. 23–24.
4. Венгеров Л. Зарубіжна література. 1871–1973 / Л. Венгеров. – К. : Вища школа, 1974. – 558 с.
5. Вербовська Л. Т. Шедевр маляра Бермана // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2001. – №6. – С. 25–27.
6. Внуков Н. А. Тот, кто называл себя О. Генри / Н. А. Внуков. – Л., 1969. – 55 с.
7. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. : Л – Я / За ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 864 с.
8. Левидова И. М. О. Генри и его новелла / И. М. Левидова. – М. : Художественная литература, 1973. – 249 с.
9. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Т. Гром’як, Ю. І. Ковалів. – К., 1997. – 748 с.
10. Міщук В. В. Життя і творчість О. Генрі. Соціальні та естетичні погляди письменника. Роман „Королі і капуста” // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1996. – №10. – С. 39–44.
11. О. Генри. Избранные новеллы / О. Генри. – М. : Правда, 1978. – 448 с.
12. Рада І. М. Із любові до мистецтва: як аналізувати новели О. Генрі // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – № 3. – С. 17–18.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Людмила Лисенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри англійської філології КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвокультурологія, література Англії та Америки.